

LIBERALIZMUS, CIT A BEZPEČNOSŤ

RICHARD RORTY

písané pre K&G

Liberáli majú mnohé rôzne odtiene: sú medzi nimi veriaci i ateisti, optimisti i pesimisti, kantovci i Milllovi žiaci, ironici i pedanti. Týchto ľudí rôzneho druhu privádza na platformu politickej ľavice ich schopnosť vžiť sa do situácie trpiacich. Dajú sa obrazmi krutosti, ponižovania a nespravodlivosti ľahšie vyprovokovať k činu ako tí napravo. To, čo ich spája s inými, nie je svetonázor, ale emocionálne reakcie. Opovrhlivý prívlastok, ktorým konzervatívci v Spojených štátoch nezriedka častujú liberálov znie: „krvácajúce srdcia, ktoré chcú napraviť svet“ – a tento prívlastok ich dokonale vystihuje.

Pokusy formulovať filozofické základy liberalizmu sú pomýlené. To, že Gréci mali otrokov, bolo nesprávne, ale nie iracionálne. Neexistuje spôsob, ako dokázať nesprávnosť otroctva odvolávaním sa na princípy pravdy, ktoré by mali byť jasné a zrozumiteľné všetkým mysliacim ľuďom každej epochy a každej kultúry. My moderní Európania a Američania stojíme morálne vyššie ako otrokári typu Pericla, Jeffersona a ako rôzni kmeňoví náčelníci v súčasnej západnej Afrike. Nemáme však koherentnejšie systémy presvedčení ani nerozmyšľame jasnejšie. My sa jednoducho dokážeme lepšie vžiť do situácie otrokov.

Vezmime si niektoré iné príklady: filozofické úvahy a analýzy nám neukážu, že morálnou povinnosťou mužov bolo bolo dať ženám volebné právo, ani to, že gayom a lesbičkám by malo byť dovolené uzatvárať manželstvá. No feminizmus (s istými obmedzeniami) zvíťazil a manželstvá gayov sa postupne presadzujú. Je to dôsledok toho, že sociálno-ekonomické podmienky v bohatých demokraciách poskytli heterosexuálnym mužom dostatok bezpečnosti a voľného času na to, aby

využili svoju imaginatívnosť – mohli si predstavovať, aké je to byť ženou alebo homosexuálom. Takéto sociálne zmeny sú možné až vtedy, keď mier a prosperita vytvoria pocit bezpečnosti. To umožňuje ľuďom uvažovať o sociálnych experimentoch, aké si dovedty nevedeli predstaviť.

Až na zopár sociopatov je každý človek schopný spolucítania. Každý spolucíti s utrpením člena rodiny či blízkeho priateľa. Otrokári spolucítia s nešťastím svojich priateľov – otrokárov, a tí, čo mučia ľudí, zasa so svojimi kolegami vo svojom povolání. No vo väčšine spoločností a vo väčšine historických období bol život príliš ťažký a neistý, aby ľudia mohli rozšíriť rozsah svojho spolucítania aj na tých, čo sa od nich podstatne odlišovali. Za dve storočia od Francúzskej revolúcie to však podmienky života strednej vrstvy v Európe a v Amerike umožnili mnohým. Nie že by Kant všetkých presvedčil o tom, že všetci príslušníci ľudského rodu si zaslúžia, aby sa k nim pristupovalo ako k cieľom, a nie ako iba k prostriedkom; stali sa skôr – vďaka dobre zaisteným podmienkam svojho života – veľkorysejšími. Získali väčšiu schopnosť zmyšľať o niekom veľmi odlišnom od nich ako o plnohodnotnej ľudskej bytosti, s ktorou ich spája spoločný ľudský osud. Filozof Peter Singer hovorí, že „rozšírili okruh ‘my’“.

Liberalizmus si v Spojených štátoch získal podporu v období 1945–1980, keďže v tomto období zámožní Američania získali väčšiu schopnosť vidieť podobnosti medzi ich vlastným životom, ich vlastnými nádejami a ich vlastnou situáciou a postavením ostatných Američanov. Rozdiely už nehrali takú rolu ako predtým. Bohatí teda už neboli takí sebeckí, bieli už neboli takí utláčateľskí, muži už neboli takí protektorskí a tí heterosexuáli si už neboli takí istí, že ich sexualita je morálna cnosť, a nie genetická náhoda. Tieto zmeny boli podmienené mnohými faktormi, ale najvýznamnejším z nich bola prosperita obdobia po 2. svetovej vojne.

Amerika sa od liberalizmu postupne odpútavala v posledných dvadsiatich piatich rokoch. Američania zarábajúci vyše 100 000 dolárov ročne majú v porovnaní s ich rodičmi menšiu schopnosť vcítiť sa do situácie tých, čo sa nachádzajú na spodných priečkach ekonomického rebríčka. Nie sú až takí nadšení, keď vidia, že ich dane sa používajú na lekársku starostlivosť o ich spoluobčanov, ktorí si nemôžu dovoliť nemocenské poistenie. Venujú viac času znepokojeniu nad tým, že nekvalifikovaní čierni dostávajú na základe programov „afirmatívnej akcie“ prácu, než znepokojeniu nad úbohým životom čiernych detí v mestských getách.

O príčinách tohto posunu smerom doprava sa veľa diskutuje a ťažko ich možno definovať. Jednou z nich je fakt, že spomienky na Veľkú ekonomickú krízu, ktorá ukázala potrebu redistribúcie sociálneho produktu, postupne vybledli. No najdôležitejším faktorom je nepochybne rastúca, všetko prenikajúca a oprávnená obava rodičov zo stredných vrstiev, že ich deti sa nikdy nebudú mať tak dobre, ba možno sa budú mať horšie ako oni. Táto obava viedla k prehĺbeniu sebeckosti a bezcitnosti.

Tento neustále rastúci pocit neistoty je zodpovedný aj za to, že v Spojených štátoch ohromne narástol počet evangelizačných cirkví typu Božie zbory. Členovia týchto kongregácií veria, že osobný vzťah k Ježišovi zabezpečí úspech na celom svete: Ježiš dá človeku prácu, zbaví ho dlhových a pošle jeho deti na dobrú vysokú školu. Títo ľudia delia svojich spoluobčanov na spasených a prekliatych – na tých, ktorých telá poletia v deň posledného súdu do neba, a tých, čo zostanú ponechaní na seba. Kresťania prímestských evangelizač-

ných cirkví tvoria dnes najdôležitejšiu časť „základne“, na podporu ktorej sa spoliehajú republikánski politici, keď kráčia vládnu pomoc biednym.

Európa je v porovnaní so Spojenými štátmi oveľa liberálnejšou časťou sveta a zatiaľ bola ušetrená tejto paródie na kresťanstvo. Sociálne systémy, ktoré dnes majú svoje miesto v krajinách ako Holandsko, Dánsko, a Nemecko, sú oveľa lepšie ako slabé a ohrozené systémy v USA. Či to tak bude aj naďalej, to závisí od toho, či Holanďania, Dáni, Nemci a ďalší Európania rozšíria svoj pocit spoluobčianstva aj na ľudí, ktorých rodičia pochádzajú z krajín ako Turecko, Maroko, Bangladéš a Sierra Leone. Hrozivý rast antiimigračných nálad v krajinách Európskej únie možno vysvetlíť ľahšie ako výrazný nárast chamtivosti a sebeckosti, ktorý začal v Spojených štátoch v časech Reaganovej vlády. Je však rovnako nebezpečný.

Veľkým nepriateľom liberalizmu je strach – strach, že nebude dosť na to, aby vystačilo pre všetkých. Pociť neistoty, ktorý z toho vyplýva, núti ľudí uchmatnúť, čo sa dá, aby to mohli užívať „ľudia ako my“. Tento strach narastá v kruhoch stredných vrstiev v Európe i v Amerike. Ťažko povedať, či budú tradície liberalizmu na oboch stranách Atlantiku dosť silné na to, aby prekonalí obavy oslabujúce ľudskú schopnosť vnímať tých odlišných ako spoluobčanov. Možno, že úzkosť spôsobená nepoľavujúcim prílivom imigrantov z chudobného Juhu na bohatý Sever (čo je problém týkajúci sa rovnako Spojených štátov i Európy) zatvrdí naše srdcia, a tie vyschnú. Môžeme naďalej hlásať vieru v slobodu a rovnosť, no cit spolubratstva, nevyhnutný na uskutočnenie týchto ideálov, sa môže postupne vytratiť.

Z originálu preložila Lubica Hábová